

نگرشی تحلیلی بر ضرورت ایجاد پارکهای چند منظوره در توسعه گردشگری کلانشهر مشهد (نیازسنجی، امکان سنجی و مکانیابی)

مسعود داوری نژاد مقدم¹، سید دانا علی زاده²، سهیل برومندی براتی³، یاور پرهیزی⁴

1- دانشجوی دکتری برنامه ریزی شهری دانشگاه فردوسی و عضو هیأت علمی دانشگاه بینالود مشهد

2- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

3 و 4- دانشجویان کارشناسی شهرسازی دانشگاه بینالود مشهد

m.davarinezhad@yahoo.com

چکیده

پارکها و فضای سبز در شهرها ضامن سلامت جسم و روح شهروندان بوده و محیطهای شهری را از یک سو برای کار و زندگی مهیا و از سوی دیگر آن را مکانی جذاب، جهت جذب گردشگران می‌کند. علیرغم اهمیت و ضرورت این موضوع، کلانشهرهای زیادی وجود دارند که در طراحی و مدیریت چنین فضاهایی چندان موفق عمل نکرده‌اند که در این میان می‌توان به کلانشهر مشهد اشاره کرد. پارکهای موجود در مشهد متناسب با نیاز شهروندان و گردشگران نبوده و از نظر مکانیابی از پراکندگی مطلوب و عادلانه‌ای برخوردار نمی‌باشد و مهمتر از آن، از شاخص‌های هویت شهری مطلوب بی‌بهره و بسیاری از آنها، از یک کارکرد و یا کارکردهای مشابهی برخوردارند. با توجه به جایگاه و اهمیت کلانشهر مشهد، ایجاد پارک یا پارکهایی چند منظوره، ضرورتی انکارناپذیر به نظر می‌رسد، چراکه تأسیس چنین پارکهایی علاوه بر برطرف کردن نیاز شهر و شهروندان، می‌تواند به یکی از دلایل اصلی سفر به کلانشهر مشهد تبدیل شود. در این مقاله که بر اساس روش توصیفی- تحلیلی (با تأکید بر تحلیل ثانویه) تهیه شده، سعی بر آن شده است که ضمن بیان اهمیت پارکهای چند منظوره در کلانشهر مشهد و تحلیل آثار اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و روانی ناشی از گسترش این فضاها، نیازسنجی و امکان سنجی مطلوبی در جهت ساخت این پارکها انجام و در نهایت فضاها و نقاط بهینه با استفاده از مدل‌های AHP و Fuzzy پیشنهاد گردد. یافته‌های این مقاله بیانگر آن است که وضع موجود پارکهای کلانشهر مشهد متناسب با نیاز شهروندان نبوده و به دلیل تک منظوره بودن آنها و استفاده گردشگران از این فضاها باعث بروز بسیاری از مشکلات شده است. همچنین پارکهای موجود از شاخص‌های مطلوب مکانیابی برخوردار نبوده و بسیاری از آنها از استقبال شهروندان و گردشگران برخوردار نیستند و تعدادی از پارکهایی که مورد استفاده قرار می‌گیرند به دلیل تک منظوره بودن، چالشهای بسیاری را موجب شده‌اند. نهایتاً اینکه کلانشهر مشهد از پتانسیل‌های لازم جهت ایجاد پارکهای چند منظوره برخوردار بوده و ساخت چنین پارکهای می‌تواند بسیاری از چالشها را رفع و در توسعه گردشگری و زیارتی کلانشهر مشهد موثر باشد.

واژگان کلیدی: پارک چند منظوره، هویت شهری، نیاز سنجی، مکانیابی، مشهد

1- بیان مسئله

شهر مشهد بواسطه وجود بارگاه مطهر رضوی سالانه پذیرای بیش از 10 میلیون مسافر داخلی و خارجی می‌باشد. اما با این وجود مدت زمان اقامت اکثر مسافران در شهر مشهد به کمتر از 5 روز منتهی می‌شود و فرد مسافر تنها به انگیزه زیارت وارد شهر مشهد می‌گردد. این امر نشان دهنده ضعف خدمات و جاذبه برای نگه داشتن فرد مسافر برای مدت زمان طولانی‌تر و بهره‌مندی از سرمایه ورودی به شهر می‌باشد. در کشورهای پیشرفته، پارک‌های عمومی (پارک‌های شهری) غالباً به عنوان نیروی جاذب گردشگری و توریسم که گردشگران را به جوامع هدایت می‌کنند شناخته می‌شوند. در یک مدل ساده شده

گردشگری، بازدیدکنندگان برای ترک خانه و رسیدن به مقاصد خود از انواع مختلف خدمات مانند سیستم حمل و نقل، هتل‌ها و رستوران‌ها و خرید استفاده می‌کنند. جاذبه‌های گردشگری این فرآیند گردشگری را ایجاد می‌کنند. موارد بسیار کمی پیش می‌آیند که مردم برای اقامت در یک هتل یا خوردن غذا در یک رستوران خاص در منطقه‌ای دیگر، منازل خود را ترک کنند. در بیشتر اوقات، انگیزه مسافران برای رفتن به سفرهای تفریحی‌شان بواسطه وجود همین جاذبه‌هاست. تعدادی از همین جاذبه‌های گردشگری در پارک‌ها واقع شده‌اند و در بعضی مواقع، خود پارک‌ها به عنوان جاذبه گردشگری به شمار می‌روند. نتیجه آن می‌شود که در بسیاری از جوامع، پارک‌ها صنعت گردشگری را رونق می‌بخشند (Crompton, 1999: 3).

با توجه به مبحث قبل می‌توان دریافت که ارتقای پارک‌های با سطح عملکرد شهری موجود در شهر به پارک‌های چند منظوره و چند عملکردی، از طرفی فرصتی برای جذب بیشتر سرمایه و بهره‌مندی حداکثری از درآمد گردشگری را برای شهر فراهم می‌آورند و از طرفی دیگر، شهروندان امکانات جدیدی برای تفریح و سپری کردن اوقات فراغت خود پیدا می‌کنند که نتیجه آن آرامش روانی جامعه، ارتقای کیفیت بصری از لحاظ اکولوژیکی برای شهر می‌باشد.

2- اهداف تحقیق

- تبیین و ارائه شاخص‌های مورد نیاز برای پارک‌های چند منظوره در کشورهای خارجی و شهرهای داخل کشور و به طور خاص مربوط به شهر مشهد در توسعه گردشگری
- بررسی نیاز شهر مشهد برای احداث پارک چند منظوره و وجود زیرساخت‌های لازم (نیاز سنجی)
- ارزیابی پارک‌های سطح شهر مشهد برای تبدیل شدن به پارک چند منظوره (امکان سنجی)
- ارائه آلترناتیوهای مناسب و اولویت بندی آن‌ها جهت احداث یا ارتقا پارک‌های موجود به پارک‌های چند منظوره (مکانیابی)

3- سوالات تحقیق

- چه شاخص‌هایی برای نامیدن یک پارک شهری به پارک چند منظوره مطرح است؟
- آیا شهر مشهد زیرساخت‌های لازم جهت احداث پارک چند منظوره را داراست؟
- آیا ساخت پارک‌های چند منظوره در شهر مشهد توجیه اقتصادی دارند؟
- دلایل اصلی عدم کارآمدی مطلوب پارک‌های موجود در جذب گردشگر چیست؟
- چه نقاطی در سطح شهر مستعد احداث پارک چند منظوره می‌باشند؟
- رتبه بندی پارک‌های موجود از لحاظ دارا بودن شاخص‌های پارک‌های چند منظوره به چه صورت می‌باشد؟

4- فرضیه‌های تحقیق

- به نظر می‌رسد که پارک‌های چند منظوره به پارک‌هایی گفته می‌شود که در آن شاخص‌هایی از قبیل اجتماعی، فرهنگی، تاریخی و ... موجود باشد و با توجه به مطلب فوق نتیجه می‌شود که پارک چند منظوره، پارکی می‌باشد که تمام افراد از هر قشر و جنسی باید بتوانند در آن فعالیت‌هایی گوناگونی را انجام دهند.
- با توجه به این که یکی از اصلی‌ترین زیرساخت‌های احداث چنین پارک‌هایی وجود مسافر و گردشگر در شهر می‌باشد و شهر مشهد هم به دلیل وجود بارگاه ملکوتی امام رضا (ع) روزانه تعداد زیادی مسافر را جذب خود می‌نماید پس می‌توان ضرورت ایجاد چنین پارک‌هایی را در شهر مشهد توجیه کرد.

- با توجه به این نکته که در حال حاضر شهرداری مشهد دست به احداث پارک چند منظوره بهار در منطقه 3 زده است و تقریباً نیمی از آن احداث شده است میتوان نتیجه گرفت که قبل از احداث چنین پروژه عظیمی تمامی موارد از قبیل توجیه اقتصادی مورد ارزیابی قرار گرفته است.
- به نظر می رسد کمبود پارک های هم رده و نبود رقابت و تمایز بین آنها دلیل اصلی برای عدم کارآمدی مطلوب آنها می باشد و می توان با واگذاری پارک ها به بخش خصوصی، زمینه های رقابت بیشتر برای افزایش شاخص های کیفی و اقتصادی را فراهم آورد.
- برای این منظور پیش بینی می شود که پارک ملت در منطقه 11 و پارک کوهسنگی در منطقه 8 از پارک های وضع موجود بواسطه وسعت قابل توجه و دارا بودن بخشی از زیرساخت های مورد نیاز برای ارتقا به پارک چند منظوره مناسب می باشند و حاشیه بزرگراه امام علی و کال چهل بازه در اراضی منطقه 10 و 11 بعنوان مکان پیشنهادی برای احداث آن بواسطه وجود زمین کافی و وجود عنصر حیات بخش آب می باشند.
- برای این منظور نیاز به برداشت های میدانی می باشد و پس از آن به رتبه بندی آنها پرداخت.

5- روش تحقیق

روش انجام پژوهش حاضر به صورت توصیفی - تحلیلی (با تأکید بر تحلیل ثانویه) بوده که مبانی نظری آن بر اساس مطالعات کتابخانه ای و اسنادی، طرح های جامع و تفصیلی شهر مشهد و بازدیدهای میدانی بدست آمده اند. فرآیند آرایه نقاط بهینه در این مقاله به صورت مقایسه دودویی معیارهای مکانیابی و وزن دهی به آنها توسط نرم افزار Expert Choice صورت گرفته و پس از آن با تهیه لایه های رقومی مورد نیاز و تحلیل های فضایی آن با استفاده از ابزار Spatial Analyst در نرم افزار GIS انجام گرفته است. پس از انجام این فرآیند لایه های وزن دار تحلیل شده و مناطق بهینه دارای اولویت برای احداث پارک های چند منظوره شناسایی شدند.

6- مبانی نظری

6-1- چه پارک هایی در اقتصاد و گردشگری تاثیر گذارند؟

الف: پارک هایی که جشنواره و رخداد های منحصربفرد برگزار می کنند

از اواسط دهه 1980، تعداد فستیوال های برگزار شده در مناطق مختلف، رشدی صعودی داشته است. این جوامع فستیوال و رویداد های ویژه ای را که عموماً در راستای جذب گردشگر برگزار می شوند را سازماندهی و میزبانی می کنند. آنها خواستار ایجاد اشکال جدیدی از جاذبه های گردشگری گذرا و منعطف می باشند به طوری که دوره های زمانی گردشگری یا فصل گردشگری در جامعه بوجود آید. پارک ها به طور عمده به عنوان بستر برگزاری این جشنواره ها انتخاب می شوند چراکه آنها غالباً به صورت یک مرکز مکان گزینی شده اند که قادر به آرایه امکانات تفریحی موقتی مازاد بر ظرفیت خود هستند و برگزاری این جشنواره ها کارکرد اصلی شان را دچار مشکل نمی کند.

ب: پارک هایی که تورنمنت های ورزشی برگزار می کنند:

تأثیر اقتصادی و گردشگری این تورنمنت ها زمانی به حداکثر می رسد که شرکت کنندگان و بازدید کنندگان آن خارجی باشند (یا به تعبیری دیگر محلی نباشند). همچنین مدت زمان برگزاری تورنمنت نیز با میزان درآمد حاصله رابطه مستقیم دارد. این موضوع یک اصل خرده فروشی را تصدیق می کند که "هرچه مردم در منطقه بیشتر بمانند، تمایل آنها برای هزینه کردن بیشتر می شود". افزایش متوسط زمان حضور گردشگران در یک مکان، موثرترین راه برای بالا بردن درآمدهای ناشی از برگزاری یک جشنواره در یک جامعه به شمار می رود.

ج: پارک‌های دارای باغ وحش، یادبود، موزه، میراث فرهنگی و سایت‌های تاریخی

اصلی پذیرفته شده در توسعه گردشگری به نام انبوه جاذبه¹ به این موضوع اشاره دارد که امکانات تفریحی نزدیک به هم، بازدیدهای بیشتری را در پی خواهد داشت. در یک مکان جاذبه خیز، هر جاذبه گردشگری علاوه بر بازدید کنندگان خود، بازدید کنندگان جاذبه‌های مجاور خود را نیز خواهد داشت. هرچه میزان فشردگی جاذبه‌ها بیشتر باشد، افراد بیشتری از مناطق دورتر به دیدن آن نقطه می‌آیند، مدت زمان بیشتری در آن مکان اقامت دارند و پول بیشتری خرج می‌کنند. برای نمونه می‌توان به پارک هرمان² در شهر هیوستون ایالات متحده اشاره کرد که سالانه 5/5 میلیون گردشگر جذب می‌کند و یا پارک بالبوآ³ در شهر سان‌دیوگو آمریکا که با داشتن 15 موزه مختلف به پارکی کم‌نظیر تبدیل شده است (Crompton, 1999: 3).

6-2- ارزیابی پارک‌های تک منظوره ناموفق در شهر مشهد**الف: باغ گل‌ها**

باغ گل‌های مشهد در زمینی به مساحت 7 هکتار و در غرب منطقه 11 شهر مشهد و با هدف ارتقای سطح کمی و کیفی فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی، جذب گردشگران، افزایش قابلیت‌های گردشگری و تفریحی، رعایت حفظ ارزش‌های زیست محیطی، ایجاد منطقه فعال شهری، افزایش انگیزه مشارکت در کاشت و نگهداری فضای سبز و ... احداث شده است. این باغ دارای بخش‌هایی نظیر باغ صخره‌ای، باغ گیاهان دارویی، باغ گیاهان پیازی و ... می‌باشد اما با این حال فضای تک منظوره پارک را حفظ کرده است و تنها قشر خاصی از جامعه مانند پژوهشگران عرصه گل و گیاه و فعالان محیط زیست را جذب خود کرده است.

ب: باغ گیاه شناسی

باغ گیاه‌شناسی مشهد با مساحت 25 هکتاری خود در مجاورت ورودی شرقی شهر مشهد و با هدف آموزش و فرهنگ سازی در زمینه گیاهان و محیط زیست، انجام برنامه‌های مطالعاتی و تهیه بانگ ژن زنده گیاهی احداث شده است. این پارک نیز به دلیل تک منظوره بودن علیرغم رشد 50 درصدی آمار بازدید نسبت به سال قبل با استقبال چشمگیری مواجه نشده به طوری که در نوروز 1394 که دوره اوج سفرهای ورودی به شهر مشهد می‌باشد روزانه 20 هزار نفر از آن بازدید کرده‌اند. این آمار بازدید در مقایسه با تعداد میلیون‌ها مسافران رقم ناچیزی را نشان می‌دهد که قابل تأمل است. در مواردی نیز حتی بسیاری از شهروندان از وجود چنین فضاهایی آگاهی ندارند و اگر هم بازدیدی از آنجا داشته باشند، به دلیل نبود جاذبه‌های دیگر و تکراری شدن آن، انگیزه‌ای برای بازدید مجدد در آن‌ها به وجود نمی‌آید که این عوامل سبب کاهش آمار بازدید از این باغ‌ها شده است.

ج: پارک جنگلی بابا قدرت

عملیات اجرایی برای احداث جنگل‌های مصنوعی این پارک در دهه 1340 آغاز شد که از سال 1371 برای اسکان زائران در نظر گرفته شد و در سال 1379 به عنوان پارک جنگلی بابا قدرت مورد بهره برداری قرار گرفت. این ناحیه با وسعتی حدود 20 هکتار در مجاورت باغ گیاه‌شناسی و در حاشیه میدان فرودگاه واقع شده است. این پارک نیز بواسطه تک منظوره بودن تنها برای اسکان، مورد استفاده مسافران ورودی از محور نیشابور می‌باشد و شهروندان و دیگر مسافران انگیزه‌ای برای رفتن به این پارک جنگلی وسیع پیدا نمی‌کنند. حتی احداث پارک بانوان ریحانه در این ناحیه نیز آنطور که باید مورد توجه قرار نگرفته و پیشرفت قابل توجهی در آمار بازدید و تغییر انگیزه برای رفتن به آن را ایجاد نکرده است. یکی دیگر از دلایل عدم استقبال شهروندان و مسافران برای عزیمت به این پارک موقعیت مکانی آن می‌باشد به طوری که در حاشیه بزرگراه بین شهری مشهد-

¹ Cumulative attraction

² Hermann Park, Houston

³ Balboa Park, San Diego

نیشابور واقع می‌باشد که از لحاظ پوشش توسط سیستم حمل و نقل عمومی دارای ضعف بوده و اکثر بازدید کنندگان با وسیله نقلیه شخصی به آنجا می‌روند.

د: پارک موضوعی سرای مفاخر (باغ ملی)

پارک موضوعی سرای مفاخر از سال 1390 با هدف ارتقای شاخصه‌های هویت بخشی در فضای پارکی فرهنگسرای بهشت احداث شده است. این پارک شامل 10 بخش است که شهروندان و گردشگران در هر بخش با یکی از شاخصه‌های شهر مشهد آشنا می‌شوند. بخش‌های چون معرفی 9 تن از مفاخر شهر مشهد، تاریخ معاصر مشهد از 1314 تا دفاع مقدس و بازار قدیم مشهد از این دست می‌باشند.

6-3- پتانسیل‌های موجود برای ارتقا به پارک چند منظوره

الف: آرامگاه فردوسی

آرامگاه فردوسی به دلیل وجاهت تاریخی و ملی خود و قرار داشتن در روستای قدیمی توس که عنصر تاریخی همچون بقعه هارونیه را بر سر راه خود دارد و معماری خاص مقبره فردوسی که به عنوان یک عنصر شاخص در محدوده شناخته شده است، می‌تواند به عنوان انگیزه‌ای برای جذب گردشگران خصوصاً گردشگران خارجی درآید. در سال‌های گذشته به دلیل دوری منطقه از مشهد، توجه خاصی به آن نشده اما با اصلاحات اخیر در منطقه بندی شهر مشهد، مسیر آرامگاه فردوسی به عنوان یک ناحیه از مناطق شهر مشهد شناخته شده که همین امر می‌تواند در جهت بهبود خدمات ارائه شده به آن عمل کند. از عوامل محدود کننده جذب گردشگر در این مکان می‌توان به کمبود فضای سبز و عدم وجود عناصری برای جذب کودکان نام برد. با چند منظوره کردن این محیط ضمن حفظ هویت تاریخی این منطقه، دیگر گردشگران نیز به دلایل گوناگون برای بازدید آرامگاه فردوسی رهسپار می‌شوند که آثار اقتصادی و فرهنگی بسیاری را می‌تواند برای شهر مشهد فراهم آورد.

ب: پارک ملت

پارک ملت مشهد با مساحت 72 هکتار یکی از بزرگترین بوستان‌های مشهد بشمار می‌رود که در سال 1343 احداث شده است. قدمت بالای پارک، پوشش مناسب توسط سیستم حمل و نقل عمومی، برخورداری از شهربازی، امکانات ورزش همگانی، کتابخانه، تئاتر شهر، پارک بانوان، زمین‌های ورزشی متعدد و ... از دلایل حضور شهروندان در این پارک می‌باشند. وجود چرخ و فلک (فان فار) به عنوان عنصر شاخص این پارک خصوصاً در شب به دلیل نورپردازی آن تبدیل شده است. در مباحث قبل اشاره شد که هرچه مسافران از راه دورتر به مقصد سفر کنند، منافع اقتصادی آن برای مدیریت شهری و خود شهروندان بیشتر می‌شود. با این حال تمامی موارد فوق برای جذب شهروندان به استفاده از پارک انگیزه ایجاد می‌کنند و دلایلی برای جذب مسافران و گردشگران بشمار نمی‌روند. در گذشته به دلیل ممنوع نبودن اتراق و نصب چادر در پارک‌های سطح شهر، زائران و گردشگران بیشتری به پارک مراجعه کرده و به بهانه اتراق از خدمات ارائه شده در پارک استفاده می‌کردند. مورد دیگری که می‌توان برای استفاده کم گردشگران از پارک اشاره کرد، کیفیت و جذابیت پایین قسمت شهربازی آن می‌باشد که پس از تعطیلی کوهستان پارک در سطح شهر تقریباً بی‌رقیب شده است. در صورتی که اگر پارکی دیگر دارای شهربازی مجهزتری احداث شود، قطعاً مسئولین پارک به فکر ارتقای خدمات ارائه شده و ساخت عناصر جدید و جذاب‌تر در پارک خواهند نمود که همین امر سبب ایجاد انگیزه برای مراجعات بعدی شهروندان و گردشگران می‌باشد.

جدای از نقاط قوت گفته شده، این پارک با معضلاتی نیز دست به گریبان است که سبب بروز ناهنجاری‌های اجتماعی می‌شوند. در بعضی موارد فضاهای سبز به عنوان پناهگاهی برای حضور افراد ولگرد و معتادین شده که باعث پایین آمدن شاخص امنیت

در این پارک می‌شود که این مورد ناشی از نورپردازی کم در بعضی معابر و اماکن خاص و کمبود گشت‌های نگهبانی پارک می‌باشد.

ج: پارک کوهسنگی

پارک کوهسنگی با 100 هکتار وسعت به عنوان وسیع ترین پارک فرهنگی- تفریحی موجود در سطح شهر مشهد عمل می‌کند. وجود عنصر کوه و پارک جنگلی این پارک را از قدیم مورد توجه شهروندان و گردشگران قرار داده است. سفره‌خانه و غذاخوری‌های متعدد، سالن رستوران، مجتمع فرهنگی، ارتفاعات کوهسنگی و مزار شهدا در بالای کوه، وجود عنصر آب به اشکال آبشار، برکه و آبراهه در سطح پارک، فضای سبز گسترده و فضای پارکینگ مناسب از عوامل جذب مسافران و شهروندان از اقشار و گروه‌های مختلف به این پارک در سال‌های اخیر بوده‌اند. این پارک پس از حرم مطهر رضوی و آرامگاه فردوسی به عنوان سومین مکان گردشگرپذیر در سطح شهر مشهد شناخته می‌شود. با این وجود عوامل محدود کننده‌ای نیز در این پارک وجود دارند که مانع جذب بیشتر شهروندان و گردشگران به این پارک هستند که از آن جمله می‌توان به دسترسی پایین از شبکه معابر اطراف، پوشش ضعیف سیستم حمل و نقل عمومی و نبود شهرسازی و عناصر تفریحی اشاره کرد.

7- شاخص‌های مطلوبیت فضای عمومی

"نورمن نیوتن" بر این باور است که تنها ارزیابی هوشمندانه از طراحی موفقیت آمیز، تأثیر آن بر کاربر است. پارک‌های شهری هم به نوعی فضاهای شهری هستند که در آن تعاملات اجتماعی به وسیله گذران اوقات فراغت و تفریح و ورزش شکل می‌گیرند (حمیدی، 1394: 2). مجموعه‌ای از عوامل زیر در ارزیابی کیفیت فضای عمومی که پارک‌ها نیز جزئی از آن هستند از نظر استفاده کنندگان موثرند:

- نظافت و پاکیزگی: آیا این مکان‌ها تمیز هستند و به تمیزی آن‌ها رسیدگی می‌شود؟
- دسترسی: این فضاها تا چه اندازه در دسترسند و قابلیت تحرک در آن‌ها وجود دارد؟
- جذابیت: تا چه اندازه چشم نوازند؟
- راحتی: آیا افراد در گذران اوقات فراغت در این مکان‌ها راحتند؟
- جامعیت: تا چه اندازه اقشار مختلف جامعه را در بر می‌گیرد؟
- سرزندگی و پویایی: تا چه حد از فضا استفاده شده و امکان انجام فعالیت‌های شاد و زندگی بخش وجود دارد؟
- عملکرد: تا چه حد قابلیت به اجرا در آمدن فعالیت‌های مختلف موجود در فضا وجود دارد؟
- تمایز: آیا این فضا یک مشخصه واضح و ممتاز دارد؟
- ایمنی و امنیت: آیا این فضاها احساس امنیت را القا می‌کنند و فضاهای امنی هستند؟
- نیرومندی و سلامتی: تا چه حد در طول زمان برای بهبود و سلامتی فضاها اقدام می‌شود؟

جدول 1 - معیارها و ضوابط استاندارد تعیین شده برای مکانیابی فضای سبز شهری

معیار	نوع سازگاری	فاصله استاندارد نسبت به هر کاربری
نزدیکی به مراکز مسکونی	سازگار	$150 \leq$ متر
نزدیکی به مراکز آموزشی	سازگار	$150 \leq$ متر
نزدیکی به مراکز فرهنگی	سازگار	$150 \leq$ متر
نزدیکی به رودخانه (عنصر آب)	سازگار	$150 \leq$ متر
نزدیکی به مراکز تجاری	ناسازگار	$150 \leq$ متر
نزدیکی به مراکز اداری	ناسازگار	$150 \leq$ متر
نزدیکی به مراکز صنعتی	ناسازگار	500-1000 متر
نزدیکی به تاسیسات و تجهیزات شهری	ناسازگار	150-500 متر

نزدیکی به مراکز بهداشتی	ناسازگار	≤ 150 متر
نزدیکی به زمین‌های بایر	ناسازگار	≤ 150 متر

ماخذ: (احمدی و همکاران، 7: 1390)

8- معیارها و زیر معیارهای مکان‌یابی پارک‌های چند منظوره مورد استفاده در پژوهش

با توجه به این که در تحقیق پیش رو در راستای اولویت‌بندی هر یک از پهنه‌های مورد مطالعه (موجود: پارک ملت، پارک کوهسنگی، پارک وکیل آباد، پارک وحدت) (پیشنهادی: اراضی کال چهل بازه و آرامگاه فردوسی) از روش AHP استفاده شده است بنابراین معیارهایی در راستای دست یافتن به عادلانه‌ترین رتبه‌بندی برای تبدیل پارک‌های موجود به پارک چند منظوره در نظر گرفته شده است که این معیارها و زیرمعیارها به شرح زیر می‌باشند. در راستای دستیابی به بهترین پهنه و اولویت‌بندی هر یک از پهنه‌های موجود و پیشنهادی، نظر سنجی توسط کارشناسان تکمیل گردیده است که نتایج این نظرسنجی را در جداول زیر مشاهده می‌نمایید.

- مسافت تا کاربری‌های اطراف

- نزدیکی به مراکز مسکونی
- نزدیکی به مراکز آموزشی
- نزدیکی به تاسیسات و تجهیزات شهری
- نزدیکی به مراکز فرهنگی
- نزدیکی به فضای سبز موجود

- دسترسی

- دسترسی به شبکه حمل‌ونقل عمومی
- دسترسی به شبکه معابر اصلی شهر

- طبیعی و زیست محیطی

- وجود درخت و پوشش گیاهی وسیع
- وجود پوشش گیاهی متناسب با اقلیم در محل
- وجود عناصر و عوارض طبیعی

- فرهنگی و تفریحی و گردشگری

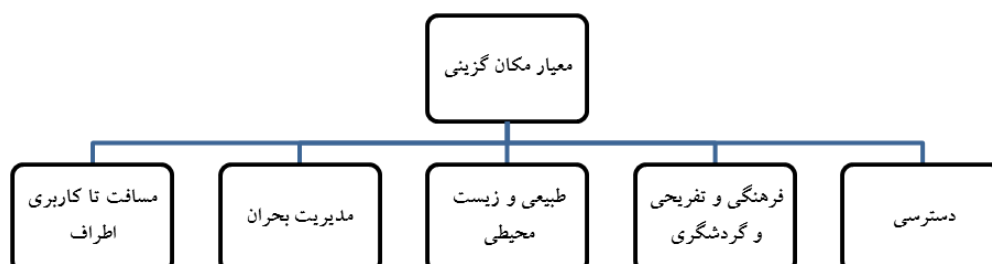
- برگزاری تورنمنت‌ها و جشنواره‌های شاخص
- وجود مراکز فرهنگی مانند تئاتر و کتابخانه

- شهرسازی

- وجود عناصر شاخص گردشگری

- مدیریت بحران

- وجود فضا برای سازماندهی شهروندان در زمان وقوع بلا یا
- استحکام ابنیه موجود در پارک

معیارهای فوق برای اولویت بندی احداث پارک‌های چندمنظوره در سطح شهر مشهد مورد استفاده قرار گرفتند که با مدل تحلیل سلسله مراتبی AHP در نرم افزار Expert Choice به صورت خروجی‌های زیر درآمدند. لازم به ذکر است که گزینه‌های مورد بررسی در این فرآیند پارک‌های ملت، کوهسنگی، وحدت، وکیل‌آباد، اراضی کال چهل بازه و آرامگاه فردوسی بوده‌اند. جداول زیر میزان وزن‌دهی و امتیاز نهایی هر معیار را نشان می‌دهد:

جدول 2- نمره های کسب شده برای هر یک از پهنه ها به تفکیک معیار

جمع	مدیریت بحران	فرهنگی و تفریحی	طبیعی و زیست محیطی	دسترسی	مسافت تا کاربری‌های اطراف	
0/244	0/084	0/025	0/022	0/1	0/013	پارک ملت
0/247	0/14	0/028	0/042	0/029	0/008	پارک کوهسنگی
0/251	0/051	0/013	0/013	0/05	0/007	پارک وحدت
0/206	0/072	0/013	0/043	0/078	0/005	پارک وکیل‌آباد
0/077	0/036	0/006	0/012	0/022	0/001	اراضی کال چهل بازه
0/069	0/021	0/024	0/008	0/014	0/002	آرامگاه فردوسی

ماخذ: یافته‌های پژوهش

با توجه به جدول فوق همان گونه که مشخص است اگر بخواهیم پهنه‌های مورد بررسی را بر طبق اولویت بندی که توسط کارشناسان انجام شده است معرفی کنیم سه پارک، وحدت، کوهسنگی و ملت به ترتیب با اختلاف بسیار محسوسی در رده‌های اول تا سوم قرار گرفته اند، گفتنی است که از معیار های فوق بیشترین نمره را در رتبه‌بندی مربوط به وزن دهی‌ها را ابتدا مدیریت بحران با تقریباً 0/4 و سپس دسترسی با 0/3 و سایر رتبه پس از این دو فرار می‌گیرند. در اینجا به اهمیت این دو معیار پرداخته می‌شود و تعریفی برای هر یک آورده شده است تا با آن‌ها بیش از پیش آشنا شویم.

مدیریت بحران: مجموعه‌ای از چاره‌جویی‌ها و تصمیماتی است که در مقابله با بحران انجام می‌گیرد و هدف آن کاهش روند بحران، کنترل بحران و کاهش و رفع بحران است. کلیه اقدامات مربوط به پیشگیری و مدیریت ریسک، سازماندهی و مدیریت منابع مورد نیاز در پاسخ به بحران می‌باشد. مدیریت بحران شامل: برنامه‌ها، ایجاد ساختارها و تدوین مقرراتی است که منجر به کمک و یاری رسانی به دولت و سازمان‌های غیردولتی در برخورد با حوادث می‌شود.

دسترسی: که در پژوهش پیش رو به دسترسی وسایل حمل و نقل عمومی توجه شده است و در زیر تعریفی برای آن آورده شده است که عبارت است از شبکه حمل و نقل عمومی یعنی خدمات حمل و نقلی که در دسترس عموم قرار دارد. تفاوت خدمات حمل و نقل عمومی با روش‌هایی مانند تاکسی دربست، سفر اشتراکی و اتوبوس کرایه در این است که در این نوع خدمات، سفر به صورت اشتراکی توسط افرادی ناشناس بدون توافق قبلی انجام می‌شود. در زیر وزن دهی‌های مربوط به هر یک از زیر معیارهای مربوط به هر معیار را مشاهده می‌نمایید که خلاصه آن در بالا مشاهده شده است.

جدول 3 - امتیاز معیارهای اصلی مکانیابی پارک‌های چند منظوره

امتیاز	معیارهای اصلی
0/046	مسافت تا کاربری‌های اطراف
0/292	معیار دسترسی
0/132	معیار طبیعی و زیست محیطی
0/117	معیار فرهنگی، تفریحی، گردشگری
0/413	معیار مدیریت بحران

جدول 4 - امتیاز زیر معیارهای مسافت تا کاربری‌های اطراف

امتیاز	زیر معیار
0/447	نزدیکی به مراکز مسکونی
0/221	نزدیکی به مراکز آموزشی
0/180	نزدیکی به تاسیسات و تجهیزات شهری
0/103	نزدیکی به مراکز فرهنگی
0/049	نزدیکی به فضای سبز موجود

جدول 5 - امتیاز زیر معیارهای دسترسی

امتیاز	زیر معیار
0/833	دسترسی به شبکه حمل‌ونقل عمومی
0/167	دسترسی به شبکه معابر اصلی شهر

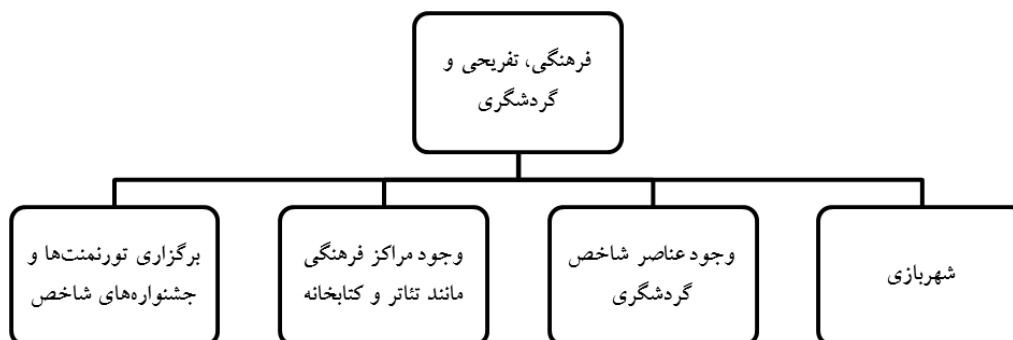

جدول 6 - امتیاز زیر معیارهای طبیعی و زیست محیطی

امتیاز	زیر معیار
0/429	وجود درخت و پوشش گیاهی وسیع
0/143	وجود پوشش گیاهی متناسب با اقلیم در محل
0/429	وجود عناصر و عوارض طبیعی

جدول 7- امتیاز زیر معیارهای فرهنگی، تفریحی و گردشگری

امتیاز	زیر معیار
0/156	برگزاری تورنمنت‌ها و جشنواره‌های شاخص
0/184	وجود مراکز فرهنگی مانند تئاتر و کتابخانه
0/135	شهربازی
0/526	وجود عناصر شاخص گردشگری

جدول 8- امتیاز زیر معیارهای مدیریت بحران

امتیاز	زیر معیار
0/833	وجود فضا برای سازماندهی شهروندان در زمان وقوع بلا یا
0/167	استحکام ابنیه موجود در پارک

ماخذ: یافته‌های پژوهش

همان گونه که در جداول مشخص شده است برای هر یک از زیر معیارهای موجود تعدادی زیر معیار در نظر گرفته شده است که وزن هر یک را در جداول فوق مشاهده می‌نمایید اما لازم به ذکر است که برای درک بهتر این جداول بهتر است تا جدول شماره (2) را مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم.

9- نتیجه گیری و ارائه راهبرد ها و راهکارهای پیشنهادی

یافته‌های این مقاله بیانگر آن است که وضع موجود پارکهای کلانشهر مشهد متناسب با نیاز شهروندان نبوده و به دلیل تک منظوره بودن آنها و استفاده گردشگران از این فضاها باعث بروز بسیاری از مشکلات شده است. همچنین پارکهای موجود از شاخص‌های مطلوب مکانیابی برخوردار نبوده و بسیاری از آنها از استقبال شهروندان و گردشگران برخوردار نیستند و تعدادی از پارکهایی که مورد استفاده قرار می‌گیرند به دلیل تک منظوره بودن، چالشهای بسیاری را موجب شده اند. نهایتاً اینکه کلانشهر مشهد از پتانسیل‌های لازم جهت ایجاد پارکهای چند منظوره برخوردار بوده و ساخت چنین پارکهای می‌تواند بسیاری از چالشها را رفع و در توسعه گردشگری و زیارتی کلانشهر مشهد موثر باشد. در زیر به برخی راهکارهای پیشنهادی اشاره شده است:

- آرام سازی ترافیک در مسیرهای موجود با ممنوعیت و ایجاد محدودیت برای حرکت خودرو.
- انتقال محل تجمع خودروهای مسافربر در ورودی بخش غربی برای حفظ آرامش پارک.
- کاشت و هرس درختان سایه انداز و سازگار با اقلیم منطقه

- افزایش تراکم کاشت درختان و درختچه ها به منظور کاهش آلودگی صوتی ناشی از عبور خودروها در مسیرهای مجاور و بلوار های متصل به فضا های سبز.
- ساخت مجسمه و تندیس های یادبود و مناسب با روحیه مکان و فرهنگ بومی مردم.
- برگزاری فستیوال ها و کارنوال هایی در جهت یادآوری تاریخچه و آداب و رسوم شهر.

منابع و مآخذ

- 1- اصغریان جدی، احمد (۱۳۷۴) مقاله دفاع غیرعامل در ارگ بم، مجموعه مقالات کنگره تاریخ معماری و شهرسازی ایران، ارگ بم کرمان، جلد دوم، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
- 2- اصغریان جدی، احمد (۱۳۸۶) الزامات معمارانه در دفاع غیرعامل پایدار، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- 3- آئین نامه اجرایی بند ۱۱ ماده ۱۲۱ قانون برنامه چهارم (۱۳۸۴) ریاست جمهوری، دفتر هیات دولت، کمیسیون سیاسی- دفاعی.
- 4- بحرینی، حسین، "تحلیل فضاهای شهری"، دانشگاه تهران، تهران، 1375.
- 5- بررسی نقش فضای سبز در زندگی شهری، دکتر محمد افتخار، 1392.
- 6- ثانی احمدی، ناصر، و همکاران، بررسی فعالیت های اکوتوریسمی از نظر اکولوژیک با تکیه بر جنگلهای زاگرس شمالی، 1390.
- 7- دهخدا، علی اکبر (۱۳۵۱) لغت نامه دهخدا، جلد چهارم، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- 8- روستایی حسین آبادی، سعید، خزائی، صفا، معیارهای مؤثر بر مکانیابی پناهگاههای چندمنظوره شهری، 1392.
- 9- زندیه، مهدی، گودرزیان، شروین، رویکرد منظرین عامل موفقیت گردشگری شهری، 1393.
- 10- زبیری، کرامت الله (۱۳۷۸) برنامه ریزی شهرهای جدید، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، تهران.
- 11- صالحی فرد، محمد، تحلیل بر ابعاد اجتماعی فضاهای سبز شهری با تکیه بر دیدگاه شهروندان، 1388.
- 12- کدیور، علی اصغر، سقایی، مهدی، ساماندهی گردشگری در تفرجگاههای پیرامون شهری
- 13- منصوری، سید امیر. جزوه درس آشنایی با منظر معاصر". تهران. دانشکده معماری، پردیس هنرهای زیبا. 1387.
- 14- میکائیلی، علیرضا. سازماندهی، برنامه ریزی و طراحی تفرجی و اوقات فراغت. گرگان. دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی 1383.
- 15- زندیه، مهدی، هویت بخشی به سیما و کالبد شهر قزوین، (طرح تحقیقاتی)، شهرداری قزوین، قزوین. 1384.